

79

การกระจายของสัตว์ท้องถิ่นบางชนิดที่ใช้เป็นอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
ของประเทศไทย

นางสาวสมร ขวัญทอง



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาชีววิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN 974-631-376-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I16432662

DISTRIBUTION OF SOME LOCAL EDIBLE ANIMALS IN THE LOWER
NORTH-EASTERN THAILAND

Miss Samorn Kwantong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science

Department of Biology

Graduate School

Chulalongkorn University

1995

ISBN 974-631-376-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การกระจายของสัตว์ท้องถิ่นบางชนิดที่ใช้ เป็นอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย

โดย นางสาวสมร ขวัญทอง

ภาควิชา ชีววิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ไพบูลย์ นัยเนตร



บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

สมิทธิ บุญ
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฤกษ์สุวรรณ)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

สมิทธิ บุญ
.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ยศยิ่งยวด)

ไพบูลย์ นัยเนตร
.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ไพบูลย์ นัยเนตร)

กัมพล อิศรางกูร ณ อยุธยา
.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กัมพล อิศรางกูร ณ อยุธยา)

นที ฤกษ์
.....กรรมการ
(อาจารย์จรัสจินต์ นทีฤกษ์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สมร ขวัญทอง : การกระจายของสัตว์ท้องถิ่นบางชนิดที่ใช้เป็นอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย (DISTRIBUTION OF SOME LOCAL EDIBLE ANIMALS IN THE LOWER NORTH-EASTERN THAILAND)

อาจารย์ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ไพบุลย์ นัยเนตร, 285 หน้า ISBN 974-631-376-2

การศึกษาสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และสัตว์มีกระดูกสันหลัง 148 ชนิด ในท้องถิ่นที่ใช้บริโภคเป็นอาหารของประชาชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย โดยการเก็บตัวอย่างจากตลาดเช้า และตลาดเย็นประจำอำเภอเมือง ของ 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ ตลอดเดือนตุลาคม 2536 - พฤศจิกายน 2537 สามารถจำแนกจำนวนสัตว์ทั้งหมดออกได้ 3 ไฟล์ม 6 ชั้น 39 ครอบครัว จัดเป็นปลาน้ำจืดมากที่สุด 46.92% แมลง 23.12% หอยน้ำจืด 17% สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 6.8% ปูน้ำจืด 4.08% และกึ่งน้ำจืด 2.72%

สัตว์ที่มีปริมาณมากและพบได้ตลอดปีได้แก่ ปลาน้ำจืด ส่วนปูนา หอยโข่ง หอยขม กึ่งน้ำจืด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก พบมากในช่วงฤดูฝนระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม สำหรับพวกแมลง จะพบมากทั้งจำนวนชนิดและปริมาณในช่วงฤดูร้อน (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม) การกระจายของสัตว์ต่าง ๆ ที่พบขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ ฤดูกาลและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละจังหวัด



ภาควิชา.....ชีววิทยา
สาขาวิชา.....สัตววิทยา
ปีการศึกษา.....2537

ลายมือชื่อนิสิต.....สมร ขวัญทอง
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

: MAJOR ZOOLOGY
KEY WORD: THAILAND/EDIBLE ANIMALS / NORTH-EASTERN THAILAND

SAMORN KWANTONG : DISTRIBUTION OF SOME LOCAL EDIBLE ANIMALS IN
THE LOWER NORTH-EASTERN THAILAND. THESISADVISOR : PROFESSOR
PHAIBUL NAIYANETR, 285 PP. ISBN 974-631-376-2

Specimens of 148 species of local edible (69 species of invertebrates and 79 species of vertebrates) fauna in the lower north-eastern Thailand were collected from the morning and evening markets of Amphoe Muang of eight Provinces : Chaiyaphum, Nakhonratchasima, Buriram, Surin, Sisaket, Ubonratchathani, Yasothon and Amnartcharoen from October 1993 to November 1994. They were classified into 3 phyla, 6 classes and 39 families. With these animals were freshwater fishes 46.92%, insects 23.12%, freshwater-molluscs 17%, amphibians 6.8%, freshwater crabs 4.08% and freshwater shrimps 2.72%.

Freshwater fishes were found in large quantity all year round, but the freshwater crabs apple-snails, pond-snails, freshwater shrimps and amphibians were found only in the rainy season, from May to October. Insects were found most abundantly both in number of species and populations in the summer, from February to May. The distribution of these animals seem to depend on two main factors seasons and local geography of each province.

ภาควิชา.....ชีววิทยา
สาขาวิชา.....สัตววิทยา
ปีการศึกษา..... ๒๕๓๗

ลายมือชื่อนิติ..... ศ.ดร. วัชรพงษ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... วุฒิชัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาของ ศาสตราจารย์ไพบูลย์ นัยเนตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องและให้พิมพ์เอกสารในการค้นคว้า ตลอดจนการออกเก็บตัวอย่าง ผู้ซึ่งเสียสละเวลาและให้กำลังใจเป็นอย่างดียิ่งตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ยศยิ่งยวด ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์, รองศาสตราจารย์ ดร.กัมพล อิศรางกูร ณ อยุธยา และ อาจารย์จรรูจินต์ นกิตะภักดิ์ ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่ายิ่งเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมกับให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ดร.อรุณ ลีววานิช, อาจารย์บุปผา เหล่าสินชัย และ อาจารย์สมหมาย ชื่นราม แห่งสาขาอนุกรมวิธาน กองกัญและสัตววิทยา กรมวิชาการเกษตร ที่กรุณาช่วยเหลือในการตรวจเทียบชื่อวิทยาศาสตร์ของแมลง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สิบลิน สนธิรัตน์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เฉลิมวิไล ชื่นศรี แห่งคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดร.ชวลิต วิทยานนท์ แห่งสาขาอนุกรมวิธาน สถาบันประมงน้ำจืด กรมประมง ที่กรุณาให้คำแนะนำในการตรวจหาชื่อวิทยาศาสตร์ของปลาน้ำจืด

ขอขอบพระคุณ อาจารย์จรรูจินต์ นกิตะภักดิ์ แห่งสาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย น.อ.วิโรจน์ นุตพันธ์ นักวิชาการจากสวนสัตว์พาด้า และ อาจารย์ปรียะวุฒิ วัชรานนท์ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่กรุณาให้คำแนะนำในการตรวจเทียบชื่อวิทยาศาสตร์ของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กัมพล อิศรางกูร ณ อยุธยา และ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ปัญหา ที่กรุณาให้คำแนะนำและพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับหอยน้ำจืด

ขอขอบคุณ คุณสุรชัย ลีพิทักษ์รัตน์, คุณกาญจนา รังษีธีร์รัตน์, คุณบัณฑิต ผลิผล และ คุณกัลยา กิจธิคุณ ที่กรุณาช่วยเหลือในการถ่ายภาพและจัดทำแผ่นภาพ

ขอขอบคุณ อาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชาชีววิทยาทุกท่าน พี่ ๆ น้อง ๆ และเพื่อน ๆ รวมถึงบุคคลที่ไม่ได้กล่าวนามข้างต้นทุก ๆ ท่าน ที่มีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกเป็นกำลังใจมาตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา-มารดา พี่ ๆ น้อง ๆ ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ และเป็นกำลังใจมาตลอดระหว่างที่ทำการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผ่นภาพ.....	ซ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
2 การสอบสวนเอกสาร.....	6
3 อุปกรณ์และวิธีการศึกษา.....	11
4 ผลการศึกษา.....	14
ไฟลัม Mollusca	
พวกหอยฝาเดียว	
ครอบครัว Ampullariidae.....	14
ครอบครัว Viviparidae.....	19
ครอบครัว Ariophantidae.....	28
พวกหอยสองฝา	
ครอบครัว Corbiculidae.....	29
ครอบครัว Amblemidae	33
ไฟลัม Arthropoda	
พวกกุ้งน้ำจืด	
ครอบครัว Palaemonidae.....	38
พวกปูนา	
ครอบครัว Parathelphusidae.....	42
พวกแมลง	
ครอบครัว Acrididae.....	51
ครอบครัว Tettigoniidae.....	57
ครอบครัว Gryllotalpidae.....	58
ครอบครัว Gryllidae.....	60

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ครอบครัว Termitidae.....	63
ครอบครัว Belostomatidae.....	64
ครอบครัว Cicadidae.....	65
ครอบครัว Dytiscidae.....	66
ครอบครัว Hydrophilidae.....	68
ครอบครัว Scarabidae.....	69
ครอบครัว Cerambycidae.....	75
ครอบครัว Bombycidae.....	77
ครอบครัว Formicidae.....	78
ครอบครัว Vespidae.....	80
ไฟลัม Chordata	
พวกปลาน้ำจืด	
ครอบครัว Notopteridae.....	81
ครอบครัว Mastacembelidae.....	82
ครอบครัว Flutidae.....	85
ครอบครัวย่อย Cyprininae.....	87
ครอบครัวย่อย Rasborinae.....	107
ครอบครัวย่อย Abraninae.....	111
ครอบครัว Cobitidae.....	113
ครอบครัว Siluridae.....	118
ครอบครัว Clariidae.....	121
ครอบครัว Schilbeidae.....	123
ครอบครัว Bagridae.....	126
ครอบครัว Belonidae.....	130
ครอบครัว Anabantidae.....	131
ครอบครัว Ophicephalidae.....	137
ครอบครัว Centropomidae.....	138

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ครอบครัว Lobotidae.....	139
ครอบครัว Pristolepidae.....	140
ครอบครัว Eleotridae.....	142
พวกสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก	
ครอบครัว Microhylidae.....	143
ครอบครัว Ranidae.....	149
5 การอภิปรายผลการศึกษา.....	153
6 สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	161
เอกสารอ้างอิง.....	183
ภาคผนวก.....	235
ประวัติผู้เขียน.....	288

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการกระจายของหอยน้ำจืดในจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่าง.....	168
2	แสดงการกระจายของกุ้งน้ำจืดในจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่าง.....	169
3	แสดงการกระจายของปูนาในจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่าง.....	170
4	แสดงการกระจายของแมลงในจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่าง.....	170
5	แสดงการกระจายของปลาน้ำจืดในจังหวัดต่าง ๆ ของอีสานตอนล่าง.....	173
6	แสดงการกระจายของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกในจังหวัดต่าง ๆ ของ อีสานตอนล่าง.....	177

สารบัญแผ่นภาพ

แผ่นภาพที่		หน้า
1	แสดงแหล่งเก็บตัวอย่างสัตว์ใน 8 จังหวัดของอีสานตอนล่าง.....	4
2	แสดงแหล่งน้ำของจังหวัดในอีสานตอนล่าง.....	5
3	<u>Pila polita</u> , <u>Pila pesmei</u> , <u>Pila ampullacea</u> , <u>Pila gracilis</u> , <u>Hemiplecta distincta</u> , <u>Filopaludina javanica</u> , <u>Filopaludina martensi</u> , <u>Filopaludina polygramma</u>	196
4	<u>Filopaludina speciosa</u> , <u>Filopaludina</u> sp.I, <u>Filopaludina</u> sp.II, <u>Filopaludina</u> sp.III, <u>Filopaludina</u> sp.IV, <u>Mekongia swainsoni</u> , <u>Trochotaia trochoides</u> , <u>Corbicula moreletiana</u>	198
5	<u>Corbicula blandiana</u> , <u>Corbicula siamensis</u> , <u>Corbicula lydigiana</u> , <u>Corbicula messengeri</u> , <u>Scabies crispata</u> , <u>Ensidens ingallsianus</u> , <u>Pilsbryoconcha lemeslei</u> , <u>Pilsbryoconcha compressa</u>	200
6	<u>Pseudodon mouhoti</u> , <u>Macrobrachium yui</u> , <u>Macrobrachium pilimanus</u> , <u>Macrobrachium lanchesteri</u> , <u>Macrobrachium palaemonoides</u> , <u>Esanthelephusa</u> sp.I, <u>Esanthelephusa</u> sp.II, <u>Esanthelephusa</u> sp.III.....	202
7	<u>Esanthelephusa</u> sp.VII, <u>Esanthelephusa</u> sp.XII, <u>Esanthelephusa</u> sp.XIII, <u>Lethocerus indicus</u> , <u>Oecophylla smaragdina</u> , <u>Hydrous cavistanus</u> , <u>Cybis limbatus</u> , <u>Bombyx mori</u>	204
8	<u>Anomala antiqua</u> , <u>Onthophagus seniculus</u> , <u>Onthophagus sagittarius</u> , <u>Onthophagus bonasus</u> , <u>Copris nevinsoni</u> , <u>Copris</u> sp., <u>Copris iris</u> , <u>Xylotrupes gideon</u>	206
9	<u>Vespa cincta</u> , <u>Grylotalpa africana</u> , <u>Acheta bimaculatus</u> , <u>Acheta testaceus</u> , <u>Brachytrupes portentosus</u> , <u>Termes flavicole</u> , <u>Platylomia assamensis</u> , <u>Apriona germari</u>	208

สารบัญแผ่นภาพ (ต่อ)

แผ่นภาพที่		หน้า
10	<u>Plocaederus obesus</u> , <u>Dorysthenes buqueti</u> , <u>Patanga succincta</u> , <u>Acrida</u> sp., <u>Gastrimarqus</u> sp., <u>Aiolopus tamulus</u> , <u>Aiolopus</u> sp., <u>Oxya</u> sp.....	210
11	<u>Pyrgocorypha subulata</u> , <u>Cyrtacanthacris tatarica</u> , <u>Quilta oryzae</u> , <u>Chondracris</u> sp., <u>Mecopoda elongata</u> , <u>Notopterus chitala</u> , <u>Hampala macrolepidota</u> , <u>Epalzeorhynchus munensis</u>	212
12	<u>Notopterus notopterus</u> , <u>Thynnichthys thynnoides</u> , <u>Hampala dispar</u> , <u>Osteochilus melanopleura</u> , <u>Datnioides microlepis</u> , <u>Osteochilus vittatus</u> , <u>Osteochilus hasselti</u> , <u>Cirrhinus jullieni</u>	214
13	<u>Macrognathus aculeatus</u> , <u>Mastacembelus armatus</u> , <u>Mastacembelus circumcinctus</u> , <u>Fluta alba</u> , <u>Oxyeleotris marmoratus</u> , <u>Ophicephalus striatus</u> , <u>Xenentodon cancila</u> , <u>Acanthopsis choirorhynchus</u>	216
14	<u>Morulius chrysophekadion</u> , <u>Puntioplites proctozysron</u> , <u>Cirrhinus lineatus</u> , <u>Labiobarbus lineatus</u> , <u>Cyprinus carpio</u> , <u>Amblyrhynchichthys truncatus</u> , <u>Mekongina erythrospila</u> , <u>Puntius gonionotus</u>	218
15	<u>Puntius schwanefeldi</u> , <u>Puntius altus</u> , <u>Puntius viehoefferi</u> , <u>Puntius orphoides</u> , <u>Discherodontus ashmeadi</u> , <u>Cyclocheilichthys apogon</u> , <u>Cyclocheilichthys lagleri</u> , <u>Mystacoleucus marginatus</u>	220
16	<u>Rasbora trilineata</u> , <u>Rasbora retrodorsalis</u> , <u>Clupeichthys aesarnensis</u> , <u>Esomus metallicus</u> , <u>Oxygaster anomalura</u> , <u>Paralaubuca riveroi</u> , <u>Machrochirichthys machrochirus</u> , <u>Botia hymenophysa</u>	222

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

แผนภาพที่		หน้า
17	<u>Botia modesta</u> , <u>Botia lecontei</u> , <u>Botia morleti</u> , <u>Botia eos</u> , <u>Anabas testudineus</u> , <u>Pristolepis</u> <u>fasciatus</u> , <u>Nandus nebulosus</u> , <u>Trichogaster</u> <u>pectoralis</u>	224
18	<u>Trichogaster trichopterus</u> , <u>Trichogaster microlepis</u> , <u>Trichogaster leerii</u> , <u>Trichopsis vittatus</u> , <u>Chanda</u> <u>siamensis</u> , <u>Kryptopterus bleekeri</u> , <u>Kryptopterus</u> <u>cryptopterus</u> , <u>Ompok bimaculatus</u>	226
19	<u>Clarias batrachus</u> , <u>Clarias macrocephalus</u> , <u>Pangasius</u> <u>larnaudii</u> , <u>Pangasius micronemus</u> , <u>Helicophagus</u> <u>waandersii</u> , <u>Mystus vittatus</u> , <u>Mystus cavasius</u> , <u>Mystus nemurus</u>	228
20	<u>Heterobagrus bocourti</u> , <u>Leiocassis siamensis</u> , <u>Microhyla pulchra</u> , <u>Rana lateralis</u> , <u>Rana limnocharis</u> , <u>Rana rugulosa</u> , <u>Kaloula mediolineata</u> , <u>Kaloula pulchra</u> ..	230
21	<u>Glyphoglossus molossus</u> , <u>Microhyla ornata</u> , <u>Calluella guttulata</u> , <u>Occidozyga lima</u>	232
22	สถานที่เก็บตัวอย่างตลาดเช้า จังหวัดอุบลราชธานี และ ตลาดเย็น จังหวัดสุรินทร์.....	233
23	เปอร์เซ็นต์ของสัตว์ที่พบในแต่ละกลุ่มของอีสานตอนล่าง.....	234